

Globalisering

Verdens sprog
Typologi
Dominans
Sprogød
Sprogplanlægning

Psykolingvistik

Tilegnelse:
1./2. sprog
Lagring
Performans:
produktion &
reception

Sproghistorie

IndoEuropæisk
Dansk udvikling
Ændringstyper:
Ord, lyd,
stavning &
grammatik

SPROG-SYSTEM

Udtryk?

Indhold

Betydn. vs mening
Ordforråds-
relationer
Grammatiske
kategorier
Sætning vs ytring

Sociolingvistik

Dialekt
Sociolekt
Register
Holdninger
Korrektthed
Sprogplanlægning
Dominans

Kommunikation

Ytring vs sætning
Formål
Modtager
Kontekst
Talehandlinger
Genrer – Teksttyper
Skrift & tale
Mening vs betydn.

Oversigt

Modul 1	A	Verdens sproglige mangfoldighed	1-8
Modul 2	B	Enkeltsproglig variation	
		1 Bruger-variation (-lekter)	9-13
		2 Brugs-variation	14
Modul 3		Pragmatik – Sprog i sammenhæng	15-18
Modul 4		Tids-variation (sproghistorie, sprogudvikling)	19-23

SOCIOLINGVISTIK - SPROG OG SAMFUND

Definition: Fokus på sammenhængen mellem sprog og samfund
– globalt, regionalt og individuelt

A VERDENS SPROGLIGE MANGFOLDIGHED

6-7000 sprog

Mange brugere (fx mandarin-kinesisk, engelsk, spansk:
mange millioner)

Få brugere (fx Mla'bri': få hundrede)

Dansk, med 5 mio brugere:

- er nr 75 på listen over de mest talte sprog, dvs blandt de 2% mest talte
- har en standardsproglig national norm
- har et skriftsprog/ publikationssprog
- har et litteratursprog

Primitive sprog? – NEJ!

Sprogtyper

- morfologisk kompleksitet
- ledstilling (SVO, SOV, osv)
- ordklasseforskelle

Men hvad kommer alle de sprog os ved?

Øvelsesforslag 1

Hvor mange sprog kender du...

- så du kan tale det flydende?
- så du kan tale det?
- så du kan forstå (lidt af) det?
- så du kan genkende det når du hører det (subsidiært ser det)? (evt høreprøver med russ, ital, tyrk, arab, spa, fra, tysk el flere, subsidiært skriftprøver fra russ, græsk, arabisk, hindi)
- i den forstand at du faktisk har hørt det talt eller set det skrevet?
- så du ved hvor det tales?
- så du kender dets navn?

Hvor mange sprog er repræsenteret i klassen, på hvert af disse niveauer?

Hvad kan man forstå ved...

- en to- eller fler-sproget person? (fx en gymnasiast, en lærer, en indvandrer, en SAS-medarbejder)
- et flersproget samfund? (fx Danmark, Belgien, Schweiz, Indien)
- en flersproget skole?

Diskussion: Hvilke fordele er der ved to- eller fler-sprogethed? Ulemper?

Flersprogethed (sprogblending)

- er reglen, ikke undtagelsen i verdens stater/nationer
- Sprog i verden: 6-7000 – Stater i verden: 220-30

Sproglig dominans (og prestige)

- nationalt (national identitet?), fx Indien, Sydafrika, DK – officielle sprog?
- globalt

Tosprogethed

- modersmål + andetsprog (niveau?)

Situationen i DK

- Andetsprog er skidt, for det har som regel ingen prestige – ergo: tosprogethed er skidt!
- Fremmedsprog er godt (især engelsk!) – ergo nyt begreb: parallelsproglighed er godt!
- Antal 'tosprogede' elever i Folkeskolen i 1998-9: 45.048
- Def. af 'tosproget' barn: et barn der ikke har dansk som modersmål! (Folkeskoleloven # 4a)
- Modtagelses-klasser fra 0. til 9. klasse
- Sprogstimulering i førskolealderen "kan" > "skal" tilbydes.
- Modersmålsundervisning – forpligtelse i lov af 1975, nu ikke længere. Formål: At styrke hjemmesproget eller dansk?

Sprogpolitik – sprogideologi

Globalt

UN International Covenant on Civil and Political Rights (1966)

Art. 27: In those states in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, or to use their own language.

(1992 UN Declaration on the Rights of ... Minorities): States shall protect...[and] encourage conditions for the promotion of... the national or ethnic, cultural, religious and linguistic identity of minorities.

EU: beskyttelse af medlemsstaternes sprog(lige mangfoldighed)

Regionalt

Globalisme vs monolingvalisme: den vesteuropæiske sprogideologi: *én nation ~ ét sprog (én stat?)*

Sprogholdninger – tolerance vs promotion ('fremme')

Autochthone (territoriale, bosiddende) vs allochthone (ikke territoriale, indvandrede) sproggrupper

DK har ikke noget officielt sprog – de findes kun der hvor der er 'konflikt'. Og i Danmark har vi ikke nogen konflikt. Vel?

Sprogplanlægning – (kun?) sprogvvalg i multilingvale stater.

Sprogblanding?

Låneord og 'domæner' (Dytmærskén 9, Randers)

Negle Design

Accordion House – Din musikbutik

Pit Stop

Big Abla – Dametøj & línjeri i str. 42-58

No Name – Street og jeans store

Smart smykker

Townhill – Cafe & restaurant

NB Domænetab defineres normalt som det fænomen at et område (domæne) af sprogbrugen overtages totalt af et fremmedsprog.

Øvelsesforslag 2A:

Tag en god ordbog der angiver antallet af de ord den indeholder, og slå op på fem tilfældige sider. Tæl op hvor mange ord der er på disse sider, og hvor mange af dem du kender.

Beregn procenten af ord du kender, og tag samme procent af ordbogens samlede antal. Så har du et omtrentligt mål for dit eget ordforråd.

Giv læreren resultatet anonymt, så han eller hun kan udregne klassens gennemsnit. (Det skal ikke være en konkurrence – det er de individuelle tal er for usikre til.)

Du kan også regne ud hvor mange ord du har tilegnet dig om dagen siden du blev født (15 år = 5475 dage). Det samme kan læreren gøre med gennemsnittet.

Øvelsesforslag 2B:

Prøv på samme måde at regne andelen af låne- og fremmed-ord ud i en ordbog med etymologi. Evt også andelen af fremmedord i dit eget ordforråd.

Øvelsesforslag 3

Hvis der er flere sprog repræsenteret på højeste niveau (jf øvelse 1), så prøv følgende:

Tag en almindelig sætning (fx "Vi læser dansk" eller - vanskeligere - "Hvornår skal vi have fest?" og se hvordan den formuleres på de forskellige sprog.

Prøv dernæst at bestemme sætningens smådele, ved at ændre småting i sætningen én ad gangen, fx

Du læser tyrkisk
Du skriver tyrkisk
Jeg skriver tyrkisk
Jeg skriver ikke tyrkisk

- og se hvad der sker på de andre sprog.

Diskussion: Holdninger til sprog

Hvilke sprog kan du bedst lide? Hvorfor?

- Fordi det lyder godt?
- Fordi du kender det godt?
- Fordi det er nemt?
- Fordi du kan lide dem der taler det?
- Fordi du kan lide det som sproget bliver brugt til (fx sang)?
- Andre grunde?

Prøv at finde ud af om din holdning er helt din egen, eller du har 'arvet' den fra andre.

Er der nogle sprog som du vil mene er mere primitive end andre? Hvilke? Hvorfor?

Øvelsesforslag 4

Lyt til et ikke-europæisk sprog (fx i TV-avisen), og prøv at beskrive hvilke lyde og lydsekvenser det består af. Og læg så mærke til hvordan det oversættes.

Prøv at sige "Det er simpelthen ikke til at få mening i" hurtigt. Hvordan udtaler du det er, simpelthen, til at ?

Hvordan vil Du skrive

/'vaske vi'lau/

/'viske 'vaske/

/'nuske du 'husde/

/de: 'simhæn 'ik teå få 'mening i/

(/ / angiver at det er en transskription af udtalen, ikke skrift. Tryk er angivet med tegnet /' foran den trykstærke stavelse, og tegnet /:/ angiver længde.)

Øvelsesforslag 5

Tag en almindelig situation (fx et møde mellem to bekendte eller afslutningen af et måltid) og find ud af om der på alle sprogene (jf øvelse 1 og 3) er nogle typiske udsagn der passer til netop den situation, fx

Dav, hvordan går det?

Tak for mad!

Velbekomme!

Øvelsesforslag 6 (forudsætter øvelse 5)

Lad os antage at I allerede for det enkelte sprog (fx dansk) opdager at der er flere måder at takle en situation på (fx "God dag, er det virkelig dig?" eller "Det smagte vel nok dejligt!" – "Det glæder mig.").

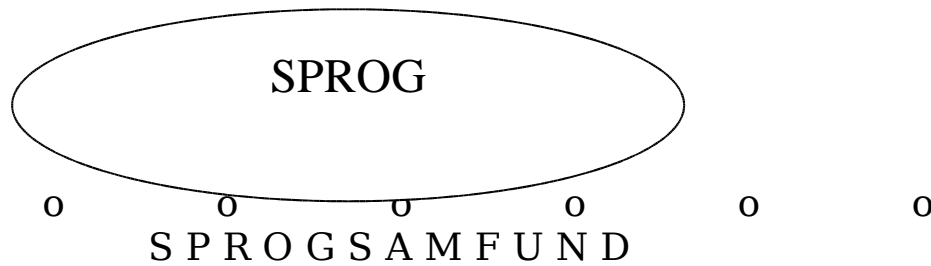
Forsøg så at bestemme om der lidt forskellige elementer i situationen der kan give anledning til denne forskel (fx forskellige typer mennesker (hvilke?) eller forskellige

dialekter eller forskellige grader af bekendthed eller forskellige situationer).

Denne øvelse kan I naturligvis også prøve selvom der ikke er flere sprog end dansk repræsenteret på højeste niveau.

- Og hermed er vi ved at gå fra den globale til den enkeltsproglige variation.

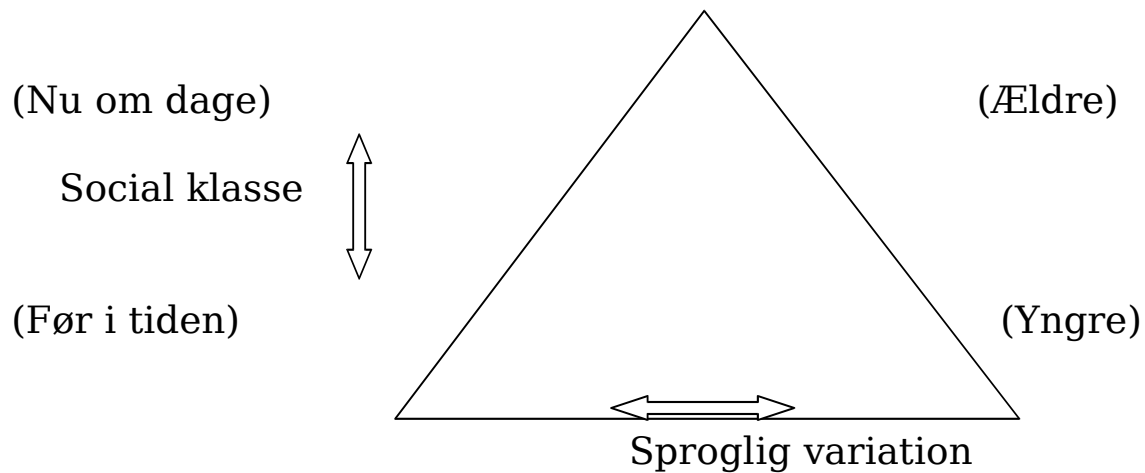
B ENKELTSPROGLIG VARIATION

B1 Bruger-variation

- regional - dialekt
- social - sociolekt
- køn - 'generalekt'
- alder - 'kronolekt' (H.C.Andersen & Harald Blåtand)
- individ - idiolekt

Den sociolingvistiske trekant: 3 tendenser

Forskellen mellem sprog og dialekt?

Den nationale standard (norm)

Diglossi

Græsk

- dimoti'ki, moderne folkesprog. Officielt sprog fra 1974, litteratursprog fra 1880erne.
- katha'revusa, det "rene" sprog, inspireret af oldgræsk

Arabisk

- klassisk arabisk, koranens sprog
- moderne arabiske 'dialekter', forskellige fra land til land

Øvelsesforslag 7

Folk her i æ Bøj haar i flier Or haad for Skek o go sammel om Vinteravtener, o sed o spel Kort for Plasier. I mi ong Dav spillet vi aaltier Firkort om Pevernødder, men no er de jo bløven for gammeldavs hejer sempel, hva en no skal kaald et. No speller vi gjan Skjevindsel om Pæng; de er et for de te vi speller høt Spel, m4n Pæng skal der jo da o æ Buer, o a tøkkes no, te vi kund moer vos lisaa godt ve o spel om Pevernødder, som vi kan no om dav ve o spel om Pæng.

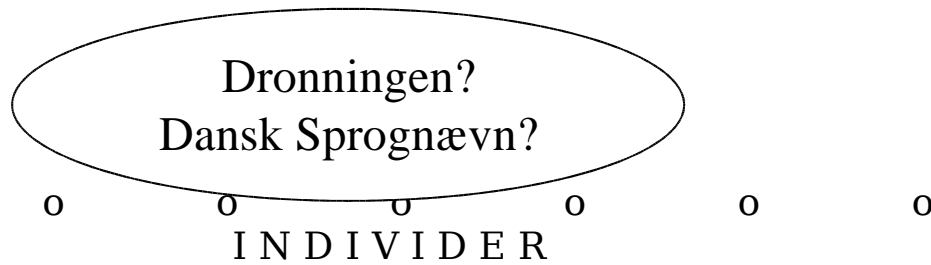
[fra J. Carl Christensen: Kræn Pejsens Fødselsdavgild - Smaahistorrer fortold o vestjysk Buendmaal, Albert Bayers Forlag :: Aarhus og København MDCCCCXXII]

Hvad synes du umiddelbart om det vestjyske?

Notér de mest iøjnefaldende forskelle mellem det vestjyske fra 1922 og dit eget sprog.

Er der nogen standard-udtaler der kunne lægge op til en anden stavning end den gængse? (fx de, det, den > /di de dæn/ eller forskellen mellem spille og spilde eller penge og pæne)

Hvem bestemmer standarden (normen)?
– opfattelser af korrekthed – officiel prestige?

Dansk Sprognævn (sprogplanlægning?)
Traditionsprincippet (konservativisme)
Sprogbrugsprincippet ("gode og sikre sprogbrugere")
RO gælder som lov for uddan.systemet og forvaltningen

Hvor får vi sproget fra? (Hvem bestemmer?)

Forældre (lyd + gram + lex)
Kammerater (lex) – gruppeprestige
Skolen (lex + stavning (+ evt rigsmål))
Sprogpurister (ingenting)
Massemedierne (lyd + gram + lex)
Dansk Sprognævn (og personalechefer) (stavning)

Officiel og skjult (gruppe-)prestige

Hvordan kan sprog variere?

Stavning
Udtale (lyd, jf øvelse 5)
Grammatik (struktur)
Ordforråd (lexis)

Stavevariation – Hvilken form anbefaler Dansk Sprognævn?

et tjek	310	tjekke	25.650
et check	509	checke	28.810

linje	41.572
linie	102.886
kraft-varme-værk	6
kraftvarmeværk	5.495

kaosset	22
kaoset	156
postbuddet	86
postbudet	1.543
hooliganer	3
hooligans	1030

Anomalier: sagde, lagde, kunne, skulle, ville, siger

Foruden de stumme lyde: hj-, hv-, godt, vande, føre(r)

Grammatisk mangfoldighed

- Det er ham som at der kommer! (Rationalisering: at der er overflødigt, jf *Hvem at der kommer?)
- Jeg ved hvem der kommer. Det er én som der var enighed om at invitere. Hvis det er vi tænker på den samme altså.
- Han kommer før at vi har spist. – Nej, efter at vi har spist! Fordi at han har nemlig spist.
- af med over på under
- Gik den forkølelse du ikke troede Du kunne komme af med, over på under to dage?

Leksikal variation

Billedsprog og slang (fra et avisinterview):

De unge:

Det er da for nederen at få en udpumpning.

Det er kun de dumme der siger de skal være stangstive i week-
enden.

Men det er da ikke vildt fedt at man ikke kan huske hvad man
har lavet.

Det er ufedt.

Lægen:

Tallene slog bunden ud af mine forestillinger.

Det er ikke godt at de sejler deres egen sø.

De tager for hårdt fat.

Lægen (om 30 år)?

Tallene var bare for nederen.

Det er ikke vildt fedt at de går for luder og koldt vand.

Det er mega-ufedt at de stangstiver den i weekenden.

Øvelsesforslag 8

Lav i fællesskab en ordbog over slang og billedsprog og
sprogfornyelse af enhver art (incl fx SMS-sprogbrug og
fremmedord).

Lad være med at tage fra en slang- eller fremmed-ordbog – I kan
senere tjekke hvor mange af jeres fornyelser der allerede er
registreret.

– Og hermed er vi ved at gå fra bruger- til brugs-variation.

B2 Sprogbrugsvariation

Øvelsesforslag 9

Hvilke forskelle i situationen kan forårsage følgende forskelle i et afsluttende udsagn:

- Hej!
- Farvel!
- Farveller!
- So long!
- Hejsa!
- Moin!

Find selv andre muligheder for at 'sige farvel'. Hvad er for resten det næstsidste du siger for at afslutte (er det fx "Nåmen, jeg må videre")?

Prøv evt at lade en uge gå inden I svarer på spørgsmålene, og prøv i mellemtiden at lægge mærke til hvad du selv gør.

Find andre situationer hvor der er variation i udtrykket.

Undersøg hvad man siger på nogle af de andre sprog I kender (tilsammen). Fx engelsk: How do you do? ('hvordan gør du gør?'); Good bye! (<God be with you!).

Hvad betyder farvel?

OH: Den uendelige variation

SPROG OG SPROGBRUG: TEKSTFÆRDIGHED

1 Tale tilegnes – skrift læres – tekst læres/tilegnes.

Sprogfærdighed	Dialog	Monolog
Mundtlig	Samtale	Foredrag
Skriftlig	Chat	'Tekst'

- foruden receptiv vs produktiv?

A Skriveprocessen – tekstprocessen

Prewriting > writing > response > rewriting > korrektur.

Didaktisk hensigtsmæssig?

B Tekstovervejelser

Tekstens formål og modtager

Formål: information, på-/for-/til-bud, ekspressivitet.

Modtager: viden og holdning.

Indhold

budskab – selektion – relevans.

makrostruktur:

- afsnit, progression, budskabets placering;
- ekspositorisk, narrativ, argumentativ

Udtryk

- ordvalg, sætningsstruktur, sætningssammenhæng
- fremmedord, verbalsubstantiver, pronominalisering
- småord, konjunktioner og sætningslængde
- tegnsætning, layout

C Hvad betyder 'genre'? – Teksttype?

- form: prosa (roman, novelle), poesi (epik, lyrik), drama
- indhold: fiktion, sagprosa, essay, stil, rapport
- formål: talehandling

2 **Formål**

Talehandlinger: hvad man gør/vil med sit udsagn

- repræsentativ: udsagnet skal (helst) passe til verden
 - reportiv (simpelt informativ)
 - assumptiv (antagelse: usikker, modaliseret info)
- ekspressiv: udtrykker personlige følelser, vurderinger
 - evaluativ (positiv–negativ værdidom)
 - estimativ (neutral evaluering)

- regulativ: verden skulle (helst) komme til at passe til udsagnet (opfordring, løfte, kontrakt)
- fatisk: holder kontakt

RAV-analyse

Reportiver: Jeg bor i Århus. Domkirken der er Nordens største.

Antagelser: Jeg tror han sang på torvet. – Han har været fuld.

Men det kan også have været livsglæde. – Det var det nok.

(Modale signaler for sandhedsværdien)

Værdidomme: Jeg synes det er for varmt. – Pjat med Dig. Det er da dejligt! Den danske sommer er en smuk tid.

(Signaler for personlig vurdering –ingen objektiv sandhed)

Forsk. mlm A og V: (Jeg kender ham ikke, men)

- jeg tror han er tømrrer
- jeg tror han er flink
- ?jeg synes han er flink
- *jeg synes han er tømrrer

Test for værdidom:

Han/det er x, men det er ok. (x er positivt ladet)

Han/det er x, men jeg kan ikke lide ham/det. (x er negativt ladet)

Øvelsesforslag: omskrivning af tekst neutral <> værdiladet.

3 Sammenhæng i tekster – kohærens OH: Rødhætte

Kohærens-signaler (kohæsion)

Eleverne har behov for viden om sprog. Det skyldes bl.a. et de drikker for meget. Fx er det velkendt at drenge foretrækker gymnastik, mens piger har langt hår. På den anden side er der mange af dem der holder hund. Derfor fryser de en del om vinteren. Alt i alt gør de en indsats.

Årsag><virkning: >det skyldes, <derfor

Eksemplifikation><generalisering: >fx, <alt i alt

Modsætning, sidestilling: mens, på den anden side

(Tidsfølge><: >dernæst, senere, <forinden tidligere)

Eleverne har behov for viden om sprog. Gymnasiet kræver stile, rapporter, aktiv deltagelse i undervisningen.

Erhvervslivet kræver læsefærdighed, korrekt stavning, evne

til at forklare sig. For at følge med i samfundslivet har man brug for det hele. ASF er et godt initiativ.

Kohærens uden signaler ELLER signaler uden kohærens.

Makro-kohærens 1

Fremstilling, beskrivelse

Fortælling, narration, historik

Argumentation

En tekst kan sagtens rumme alle tre.

Makro-kohærens 2

Indledning (abstrakt eller konkret)

Krop

Afslutning (konklusion, perspektiv)

4 Sammenhæng i samtale

Spørgsmål og svar – foranledning og respons

- Jeg har købt en ny bil.
- Har Du det?

- Du skal være hjemme senest kl 10.
- Hvorfor det?

Forskellige typer respons

Foretrukken – ikke-foretrukken (alt efter foranledning)

Minimal – elaboreret/elaborerende

Orienteret – diffus

Forskellige typer udveksling

Indledningssekvens (fx dav – dav)

Transaktion – social snak

Afslutningssekvens (fx farvel – farvel)

Forskellige typer samtalestruktur

Gensidig

Høring (fx interview, afhøring, eksamination)

Konversationel monolog

Forskellige typer samtaleformål – overordnede talehandlinger

Repræsentativ

Regulativ
Ekspressiv
Fatisk

Sprog i den indo-europæiske sprogfamilie

<u>Keltiske</u>	<u>Romanske</u>	<u>Germanske</u>	<u>Baltiske</u>	<u>Slaviske</u>	<u>Indo-iranske</u>
walisisk	italiensk	tysk	lettisk	russisk	hindi
skotsk- gælisk	spansk	nederlandsk	litauisk	polsk	urdu
irsk- gælisk	portugisisk	kengelsk		tjekkisk	bengali
	fransk			bulgarsk	farsi (persisk)
	rumænsk			jugoslavisk	
		<u>Nordiske</u>			
		dansk			
		svensk			
		norsk			
		islandsk			
		færøsk			

[Her mangler tallene fra 1 til 10, samt ex på romansk p vs germansk f – dem har jeg ikke på min computer herhjemme]

Sproghistorie – er sjovt; sproglig udvikling er skidt

Fra Danmarks dåbsattest

sa haraltr saR uan tanmaurk ala auk nuruiak auk tani kar i kristna

'Den Harald som vandt Danmark hele og Norge og daner gjorde kristne.'

fra Saxo Grammaticus

"Der Amleth Haardeuendels Søn saa huorledis hans Farbroder bedreff saadant Wgudeligt mord oc Ketteri / fryctede hand sig for hannem. Oc paa det hand kunde frelsse sit Liff / stillede hand sine Gierninger oc tale / ligervis som hand hafde veret vild oc affsindig. Hand laa altid udi Dreck oc Skarn / oc besmittede sit Ansigt oc gantske Legeme met megen wsynlig Skidenfærdighed."
[Den Danske Krønike, oversat fra latin af Anders Søffrinssøn Vedel, 1575]

Tidlige grammatiske ændringer

Artikler i germansk og romansk
Jf dansk huset / æ hus

Og efterhængte artikler i nordisk (syntetisk-analytisk):

Ordstilling:

Harald Blåtand "uan tanmaurk ala auk nuruiak"

(jf Gorm hin Gamle, Margrethe den Anden)

+ assimilation: Orm hin Lange > Ormen (lange)

De tidligste lydudviklinger

> Fællesnordisk (200-800)

- bortfald af j i forlyd, jf ty. Jahr, jung
- bortfald af w i forlyd, jf eng. word, worm, wolf, wool
- brydning af e fulgt af a/u i næste stavelse, jf
fx fællesgerm. *hertan > ty. Herz, ON hjarta > da.
hjerte, jf også hjem, jævn (eng even), jeg, jord, bjørn
- bortfald af udlydende -n, fx da (eng then ty dann), og i
infinitivsendelsen, fx gribe (ty greifen)

> Østnordisk (800-1100)

- germ /ai/ > ON /æi/ > monoftongering
da/sv /e:/ fx sten, en, ben
> OE /a:/ > mod.eng /o:/ fx stone, alone
jf samme korrespondenser i alene, del, ed, eg, ged, hel, led,
mene, mest, tegn
- germ /au/ > ON /øy/ > da/sv /ö/ fx røg/rök, øst, løs
> Oeng /ea/ > mod.eng /i:/ fx reek, east
- bortfald af /h/ foran /j,v/ fx hjem, hjælpe, hvad, hvid
Undtagen i nordjysk.

Lydudviklinger i Middelalderdansk (1100-1500)

- 'Infortis-svækkelse' /a, i, u/ > /e/ i trykssvage stavelser, fx
-andi > -ende, -ar > -er, -na > -ne, cf svensk. [Undtagen -
ing, -lig]
 - /a:/>/å/ [Også i no & sv] jf flå, gås, råde
[Undertiden også kort /a/ > /å/, fx gård, bånd, holde, kold,
vogn, vågen, vokse]
[Ændringen var gennemført i udtalen ca 1400, bolle-å
delvis indført i stavning i 1948, jf Aage > Åge]
 - 'Klusil-svækkelse', postvokalisk
/p/ > /b/ jf da skabe, råbe, købe, dyb, sv skapa, ropa, köpa,
djup [>/v/ > /u/ jf peber, pibet]
/t/ > // jf da bide, fod, gade, uden, sv bita, fot, gata, utan
[Østjysk // > /j/]
/k/ > /ğ/ jf da bog, kage, rig, ryge, sv bok, kaka, rik, ryka
[> /j/ jf da reje, røg, skreg sv reka, rök, skrek]
[> /v/ > /u/ jf da savne, sv sakna]
 - 'Spirant-svækkelse' postvokalisk
bortfald af v efter u, jf da due, kue, snue, sv duva, kuva,
snuva
bortfald af // , jf da ske, bie, ror, sv sked, bida, roder
[Evt skriftudtale af bede, rede (vb), god, klæde (vb)]
/ / > /j/, jf da møje, øgle, vejr, sv möda, ödla, väder
/ğ/ > /j/ efter fortungevok., jf da fej, vej, fløj, sv feg, veg, flög
[Staveusikkerhed, jf eje-egne, løj-løgn, vej-vegne]
/ğ/ > /v/ efter bagtungevok., jf da mave, skov, lyve, gavn, sv
mage, skog, ljug, gagn [Ofte /v/ > /u/], jf dag > dav
/ğ/ bortfalder efter i, u, jf tie, sti, stue, sv tiga, stig, stuga
[Skriftudtale (?) af sige, suge, sv säga, suga]
- + Fortsat svækkelse i mod. dansk, jf løbe /lø:u/, skrevet /skre: /